

Mareš, Petr

Obsah chudoby

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1995, vol. 44, iss. G37, pp. [5]-17

ISBN 80-210-1409-1

ISSN 0231-5122

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111602>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PETR MAREŠ

OBSAH CHUDOBY

Studie, z níž vychází tento text byla podporována Grantovou agenturou České republiky (grant č. 403/93/0784) a grantovou komisí MPSV České republiky (grant č. GK MPSV 01-06/95).

Česká společnost prochází zásadní transformací sociální struktury. Nejvýraznější a na první pohled i laikovi zřejmou změnou je, že se majetek prosazuje jako základní forma sociální moci. Legitimita, moc i sebevědomí nového bohatství patří k nejnápadnějším rysům nově se ustavující společnosti. Je to rozsáhlá změna, neboť starý režim byl založen na egalitářské ideologii. Veškerý majetek, s výjimkou osobního, byl formálně vyvlastněn a tam, kde vlastnické právo „de jure“ zůstalo (některé domy či půda), bylo „de facto“ okleštěním dispozičního práva dosaženo téměř stejných výsledků jako vyvlastněním.

Nelze říci, že v minulém režimu vlastnictví zcela vymizelo. Jak ukázal Szelenyi (1990), postupně se zde formovaly dvě stratifikační pyramidy: stratifikační pyramida establishmentu, opírající se o sociální kapitál a stratifikační pyramida druhé ekonomiky, opírající se o soukromý ekonomický kapitál, přičemž se obě vzájemně prolínaly. Bohatství však ztratilo legitimitu a ti, kdo ho užívali, činili to většinou tak, aby přitom unikali pozornosti. Starý režim ovšem nezrušil jen legitimitu bohatství. Zbavil legitimity i chudobu, neboť bohatství a chudoba jsou komplementární pojmy. Společnost, která své sebevědomí opírala o to, že zrušila vykořisťovatelskou třídu vlastníků, nemohla připustit, aby jí zůstali chudí. Bylo-li zrušeno bohatství jako sociální status, musela být jako sociální status zrušena i chudoba. Chudoba totiž není jen stavem, životní situací pod úrovní nějakého stanoveného standardu příjmu či spotřeby odvozeného z úvah o nutných potřebách (absolutní pojetí chudoby), či životní situací nedosahující obecně přijatelné úrovně konzumu či příjmu tento konzum zabezpečujícího (relativní pojetí chudoby). Není to jen málo majetku či nerovnováha mezi aspiracemi a dostupnými prostředky k jejich naplnění. „Je to především *vztah mezi lidmi*. Je to *sociální status*“ (Sahlins, 1974:37). Chudoba představuje především stav spojený s určitými povinnostmi a právy. Nejde tedy jen o problém „*zapatření chudých*“ (statky nezbytné k udržení jejich života), ale i o „*oprávnění chudých*“

(klíč k těmto statkům, konsensus společnosti o tom, kolik komu a za jakých podmínek) — bližší viz Sen (1981) či Dahrendorf (1990).

I když se komunistický režim pokusil chudobu zrušit, chudoba ze společnosti nezmizela. Jako v každé industriální společnosti i v české společnosti reálného socialismu byla přítomna, byť pro společnost ve smyslu velkého vyprávění neexistovala. Reálný socialismus pro ni neměl ani jméno, slovo chudý bylo tabuizováno. Pro legitimitu systému bylo důležité, aby chudoba, pokud již existovala, nebyla ve společnosti vidět. Záslužné dílčí pokusy o její zkoumání v tomto období, o něž se zasloužili zejména Hiršl a Večerník, byly haleny do slov o obyvatelstvu se sníženou spotřebou. Musíme ovšem konstatovat, že chudoba byla v té době fakticky relativně nepočetná. Režim sice ve svých počátcích pauperizoval v rámci obecného přerozdělení početné skupiny velkých i malých vlastníků, na druhé straně však štědře rozdával a umožnil tak zejména nižším třídám zvýšení životní úrovně. Stát zadržoval vznik chudoby zejména makrostrukturálními intervencemi spojenými s rozsáhlou redistribucí, subvencí do infrastruktury a do cen základních potravin, ale i intervencí do mzdových relací. Vytlačil chudobu do rodin jakožto chudobu demografickou, spojenou s určitými životními situacemi (narození dítěte, důchod), změnil ji z veřejné v soukromou. Tím došlo i k vyprázdnění obsahu chudoby a ke ztrátě statusu chudých — ten nebyl vymezen ani zákonnými normami týkajícími se sociálního státu, ani konsensem veřejného mínění.

Ztráta sociálního statusu měla však pro chudé téměř stejně neblahé následky jako ztráta majetku pro bohaté. Integrální součástí sociálního statusu jsou normy, regulující chování nositelů statusu, a oprávnění (entitlements) spojená se statutem jako odměny pro ty, kdož normy respektují. Ocitne-li se člověk bez prostředků ve společnosti, kde chybí status chudoby (a tím i příslušná sada oprávnění pro chudé), společnost mu nenabízí akumulovanou zkušeností vypracovaná a ve veřejném diskursu artikulovaná pravidla chování. Nemá o co opřít své sebevědomí a jeho chudoba se stává soukromým selháním (Možný, Mareš, 1995: 1–2). Co se v takové situaci může stát ilustruje metaforicky jedna z malostranských povídek Jana Nerudy, nazvaná případně „Přivedla žebráka na mizinu“. Žebrák Vojtišek, o němž zhrzená konkurentka rozšíří fámu, že vlastní domy a jeho dcery dělají ‘slečny’, umírá nakonec pod mostem jen v kabátě a kalhotách bez košile — hladý. Lidé mu odmítali dát almužnu, kterou mu dříve pravidelně poskytovali — v jejich očích totiž ztratil svůj sociální status, který ho do té doby opravňoval k soucitu a podpoře společnosti. To, co platilo v případě soukromé charity, může ovšem být rizikem i v případě sociálního státu — byť by byl postaven na odlišných principech. Pokud chybí chudobě status, chybí chudým oprávnění.

Reálný socialismus byl systematickou krizí ekonomiky a racionality, spojenou zejména v závěru s krizí identity. Nakonec se proto jevil iracionálním současně elitě i masám a ty pak spojily své síly k jeho odstranění. Nové bohatství proto čerpalo po roce 1989 svou legitimitu z naděje, že obnovení legitimacy

vlastnických práv povede k růstu ekonomické racionality a tím zprostředkovaně i k ekonomickému růstu a zvýšení životní úrovně obyvatelstva. Co ovšem s chudobou a s legitimitou chudých v okamžiku, kdy se zhroutil nejen režim, který vyprázdnil její obsah, ale současně se „zhroutila idea i společného prospěchu jako odměny za zřeknutí se snahy o maximalizaci prospěchu vlastního?“ (Možný, 1991). Jakou míru solidarity pociťuje společnost s chudými? Jak je naplňován status chudoby — jaký obsah má toto slovo v dnešní české společnosti?

Chudoba se dnes naplňuje novým obsahem spolu s tím, jak se zakládají nerovnosti v sociálním postavení jedinců i celých sociálních kategorií, jak se omezují makroekonomické zásahy podporující v minulosti tradičně chudá odvětví a území, jak roste význam trhu práce pro rodinné příjmy a nezaměstnanosti pro jejich ztrátu a jak sociální stát přechází od univerzálních k adresným dávkám. Dominanty chudoby se tak v české společnosti pomalu v dlouhodobé perspektivě posunují z oblastí rodinné struktury do oblastí spojených s trhem práce, chudoba se ekologizuje a vznikají územně určené kapsy chudoby — místa s vyšší koncentrací chudého obyvatelstva. Chudoba se stává legitimním předmětem nově se koncipující sociální politiky i její výzvou.

Obsah dává chudobě nejen životní situace chudých, ale i řada jednotlivých aktů sociálního jednání. Patří k nim zejména politická rozhodnutí, jakými jsou volba zákonodárné a výkonné moci mezi typy sociálního státu a mezi typy redistribučních mechanismů (příklon k meritokratické či rovnostářské distributivní spravedlnosti). V techničtější rovině k nim patří i snaha vymezit určité standardy rozhodující o tom, kdo bude považován za chudého a kde povede hranice oddělující chudé od zbytku společnosti, standardy oprávnění pro chudé (příklon k určitému konceptu chudoby a způsobu jejího měření). Vezmeme-li v úvahu, že společnost se chová k chudým podle toho, jak vymezuje jejich situaci a k jakým standardům ji přirovnává, je nutno uvažovat i o přístupu veřejnosti k chudobě a k chudým. Je to otázka míry solidarity s chudými, rozsahu oprávnění, které společnost je ochotna chudým přiznat, otázka míry akceptace obětí spojených pro nechudou populaci s určitou redistribucí vytvořeného bohatství a další. I když je sociální politika do jisté míry koncipována autonomně, bez přímého vztahu na názor veřejnosti, nelze ji od veřejného mínění zcela oddělit. Jak například konstatuje Jencks (1993: 14), na počátku restrikcí federálních programů boje proti chudobě v průběhu Reaganova prezidentského období v USA bylo přání mnoha příslušníků středních vrstev omezit inflaci a obnovit ekonomický růst, bez ohledu na to, jaký nepříznivý dopad by kroky k tomu vedoucí měly pro chudé. Vedlo je k tomu mimo jiné i přesvědčení, že jestliže bude dosaženo opět konjunktury, udělá se tak z dlouhodobého hlediska pro chudé mnohem více než jakkoli vysokými výdaji ze státního rozpočtu na jejich podpory. Do značné míry dal tento postoj střední třídy restrikčním krokům Reaganovy administrativy určitou potřebnou legitimitu. Ani v České společnosti nelze od sebe oddělit koncipování sociální politiky a problém její legitimacy ve společnosti. Zejména ve

vztahu k tendenci o převládnutí té či oné koncepce distributivní spravedlnosti (Matějů, Vlachová, 1995).

Abychom porozuměli obsahu chudoby v dnešní české společnosti, museli bychom nashromáždit mnoho informací statistického charakteru, ale i z kvantitativních a kvalitativních výzkumů. Dotkněme se jen některých. Plynou z dat, která přinesl letošní červnový survey realizovaný na reprezentativním vzorku obyvatelstva.

a) Kolik je vlastně v české společnosti chudých

Data o objektivní chudobě v české společnosti jsou k dispozici v řadě pramenů (zejména Večerník). Z hlediska měř standardně používaných v zemích ES¹ není její rozsah znepokojivě velký. Spíše naopak, obvykle údaje různých měř kolísají od 2% do 4%. Podle Večerníka (1995) zůstaly kategorie populace spadající pod životní minimum nebo pobírající minimální mzdu malé (podíl osob majících mzdu blízkou minimální mzdě se odhaduje na 4%, podíl domácností s příjmy pod hranici stanoveného životního minima na 2%). Odhad počtu chudých veřejností je však relativně vysoký (pochopitelně silně korelovaný s vlastním pocitem chudoby — čím vyšší pocit chudoby, tím vyšší podíl chudých ve společnosti je odhadován). Populace také obecně vnímá podíl chudých ve společnosti jako větší než před rokem 1989. Je to dáno dvěma faktory: chudoba se zviditelňuje a akcent je kladen na subjektivní chudobu.

b) Subjektivní chudoba v české společnosti

Subjektivní chudoba je koncept, který nevychází z „objektivně“ vymezených standardů, ale z pocitu jednotlivých osob či rodin — těch, které se cítí chudé. Stejně jako tomu bylo v případě dat o objektivní chudobě ani dat o úrovni subjektivní chudoby v české společnosti není nedostatek (Večerník, Tuček, v neposlední řadě i náš výzkum). Analýza těchto informací napovídá, že chudoba má v české společnosti výrazně relativní charakter (ostatně jako v každé industriální společnosti, kde absolutně chudí tvoří marginální, často kriminalizovanou kategorii reprezentovanou nejlépe bezdomovci. Rozhodující význam má relativní chudoba (často je referenční skupinou populace v nejbližší zemi ES — v našem případě naneštěstí zrovna v jedné z těch nejbohatších) a to spíše subjektivní. Subjektivní chudoba může být měřena různými způsoby, od jednoduché otázky: „*Cítíte se být chudou rodinou*“ až po porovnávání příjmů rodiny či jedince se složitě konstruovanými subjektivními hranicemi chudoby.² Naše data potvrzují

¹ Mohou to být různé míry jako počet osob s příjmem nižším než 50% příjmového mediánu, počet osob v nejnižším příjmovém decilu, počet osob žijících pod hranicí životního minima či pod hranicí zakládající nárok na sociální podporu ap.

² Nejznámějšími přístupy jsou SPL (Subjective Poverty Line) spojená s jmény jako jsou Van Praag a Kepteyn, van der Geer a van der Stadt (1985) a CSP (Poverty Line odvozená

OBSAH CHUDOBY

a identifikují některé údaje o subjektivní chudobě v české společnosti. Asi 11% populace se na 9 stupňové škále chudoby a bohatství řadí k 2 krajním kategoriím, což odpovídá dlouhodobému trendu v odpovědích na otázku „Cítíte se být chudou rodinou?“ v řadě opakovaných výzkumů (Večerník, Tuček).

Zajímavé jsou i údaje o subjektivní chudobě založené na konstrukci subjektivní hranice chudoby jak její konstrukci³ navrhli na základě Minimum Income Question (MIQ) v Nizozemí a v Belgii. Naše data umožnila stanovit úroveň subjektivní hranice chudoby (SHCh), jak je zachycuje tabulka 1.

Tab. 1: Relace mezi subjektivní hranicí chudoby (SHCh) pro různé typy českých domácností a odpovídajícím životním minimem

	(a) počet chudých	(b) SHCh (v Kč)	(c) životní min. (v Kč)	(d) b-c (v Kč)	(e) b/c	(f) c/b*100 (v %)	podíl domácností pod SHCh
jedinec ve věku 60+	96	5686	2440	3246	2,3	43%	87%
jedinec ve věku 18–59	43	7050	2440	4610	2,9	35%	41%
dvojice ve věku 60+	73	7026	4360	2666	1,6	62%	58%
bezdělná dvojice	24	7867	4360	3507	1,8	55%	16%
1 rodič, 1 dítě	23	8928	3910–4460	5018–4468	2,3–2,0	44%–50%	33%
1 rodič, 2 děti	18	9768	5380–6480	4388–3288	1,8–1,5	55%–66%	45%
dvojice, 1 dítě	38	9541	5830–6380	3711–3161	1,6–1,5	61%–67%	24%
dvojice, 2 děti	86	10583	7060–8160	3523–2423	1,5–1,3	67%–77%	45%
dvojice, 3 děti	14	12157	8450–10100	3707–2057	1,4–1,2	70%–83%	47%
GELKEM	415	X	X	X	X	X	42%

•Vzhledem k tomu, že v domácnostech, kde jsou děti, je výpočet životního minima závislé na věku dítěte (na nejmladší se počítá nejnižší příjem, na nejstarší nejvyšší, uvádíme v takových případech vždy interval, v němž dolní hranici tvoří situace, kdy má domácnost jen nejmladší děti a horní interval situaci, kdy v domácnosti jsou jen děti nejstarší.

Podle našich propočtů je v populaci poměrně značný podíl osob, jenž uvádí příjmy nižší než je subjektivní hranice chudoby pro danou kategorii. V průměru (vypočítaném jako součet osob pod SHCh v jednotlivých typech rodin, jak to uvádí tabulka 1) je to 42% osob. Nejvyšší podíl je jich mezi starou populací. Pokud se týče odhadu vlastní chudoby, pak většina uvažuje o chudobě spíše jako subjektivní než objektivní (za chudé se označuje cca třetina populace).

c) Má chudoba jen jeden obsah?

Chudoba není obecně chápána jako stav společnosti prospěšný, a to ani ve smyslu incentivu, ani ve smyslu mechanismu sociální kontroly (prostřednictvím

v Centre for Social Policy mimo jiné Deleeckem. Oba přístupy jsou založeny na „Minimum Income Question“ (MIQ), neboli otázce po minimálním příjmu, který domácnost potřebuje pro krytí svých základních potřeb. Hranice představuje tedy příjem, pod jehož úrovní již jedinec resp. domácnost nedokáže krýt své základní potřeby a cítí se chudými.

³ Vychází se z regresní analýzy rozložení čistých příjmů a odpovědí na MIQ. Postup nejdříve popsal Muffels (1990), velmi přístupným způsobem pak Halleröd (1995).

strachu z chudoby). Podle mínění populace lidé nejsou chudí dobrovolně a stav chudoby neumožňuje spokojený život. Pomineme-li individuální obsah chudoby, který se mění případ od případu dle existenční situace jednotlivých rodin, dle jejich vnímání vlastní situace, užitých životních strategií⁴, životních hodnot ap., dochází obvykle společnost jen obtížně ke konsensu o obsahu chudoby.

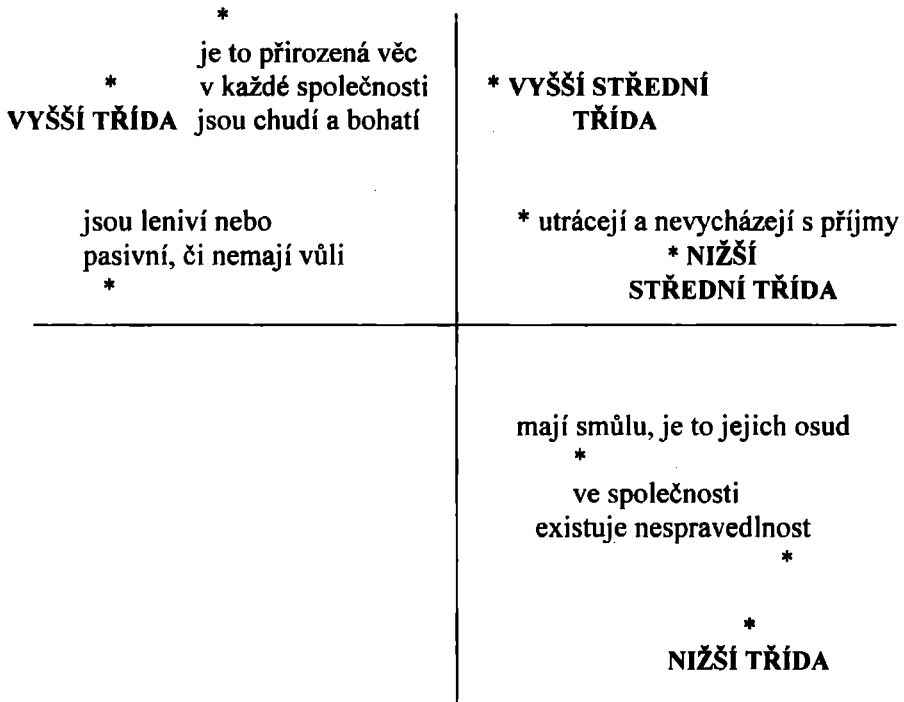
V dnešní společnosti se postoj k chudobě (a tím i obsah chudoby) ve veřejnosti diferencuje se stejnou logikou, s jakou probíhají změny ve stratifikačním systému společnosti. Podle pocitu bohatství či chudoby a podle sebezaražení se do jedné ze čtyř společenských tříd: vyšší třídy, vyšší střední třídy, nižší střední třídy a nižší třídy. Tato dvě kritéria polarizují výrazně postoj vůči většině atributů chudoby a mohou být základem ucelených a odlišných ideologií chudoby. Názory osob nesených stratifikačním výtahem („winners“) a zařazujících se do „vyšší vrstvy“ se polarizují nejen v protikladu k osobám zařazujícím se k „nejnižší třídě“, ale i v protikladu k majoritní části populace v suterénu („nižší třídy“) a mezitřídě („nižší střední třída“) sociální stratifikace. Rozdílnost vzdělání prakticky k rozdílnosti postojů nevede. Tento statusový znak, který v minulosti výrazně diferencoval životní styl i postoje, dnes na vztah k chudobě působí málo.

d) Jak se stávají lidé chudými

Existence chudoby ve společnosti chápána do určité míry fatálně jako stav přirozený (v každé společnosti jsou chudí a bohatí). Zejména ti, kdo se sami cítí být chudými, ji však spojují zejména s existující sociální nespravedlností. Názor na to, jak se lidé stávají chudými, je jedním z fenoménů, v němž se výrazně projevuje statusová diferenciacce.

⁴ Zde se jeví velmi zajímavým koncept sekundární chudoby, který zavedl již na počátku století Rowntree a který nevyhovuje o ničem jiném, než že chudými mohou být i ti, jimž teoreticky jejich příjmy zaručují pozici nad hranicí chudoby, ale kteří se pod tuto hranici dostávají proto, že s těmito příjmy neumí hospodařit. Vše nasvědčuje tomu, že sekundární chudoba v dnešní české společnosti není zanedbatelným jevem.

Graf č. 1: Jak se lidé stávají chudými
(Grafické zobrazení korespondenční analýzy)⁵

Pramen: Data z reprezentativního výzkumu ŠSS Masarykovy university Brno. Červen 1995.

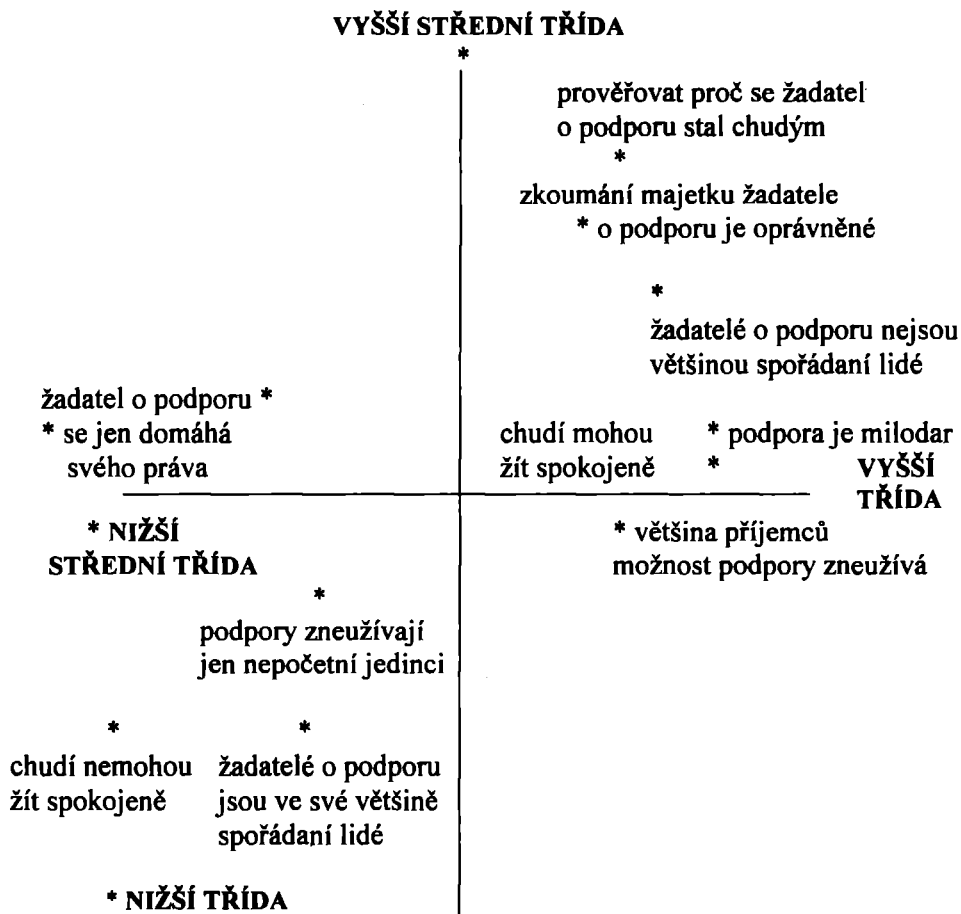
e) Kdo jsou chudí

Již v názorech veřejnosti na to, jak se lidé stávají chudými je naznačeno, že pohled těch, kdo se řadí k horním společenským vrstvám, má dnes řadu prvků pojetí chudoby jako tzv. „underserving poverty“⁶. Potvrzují to i jejich názory na to, „*co jsou chudí zač*“. Jak se zdá z celkové analýzy, je to do určité míry výsledek sváru nově se prosazující meritokratické distributivní spravedlnosti s rovnostářskou distributivní spravedlností.

⁵ Jde o metodu faktorové dekompozice kontingenčních tabulek, jak ji vyvinuli a popsali Řehák a Loučková (1984 a 1985). Lze ji chápat jako vícerozměrný škálovací postup se dvěma množinami objektů, odhalující vztahy mezi prvky těchto množin. Grafické zobrazení odhaluje různé nelineární vztahy v datech, které jsou jinak obtížně rozpoznatelné.

⁶ Je to rozlišování mezi chudými práce neschopnými a chudými práce schopnými, ale lenivými a morálně zanedbanými, které má prameny ve středověkém myšlení, ale prosadilo se zejména v puritánském anglosaském světě devatenáctého století. Pohled na chudobu dostal tehdy silně morální akcent. „Underserving poverty — to je ta bída, která by se o sebe mohla postarat sama, kdyby měla nějakou morálku“.

Graf č. 2: Co jsou chudí zač?
(Grafické zobrazení korespondenční analýzy)

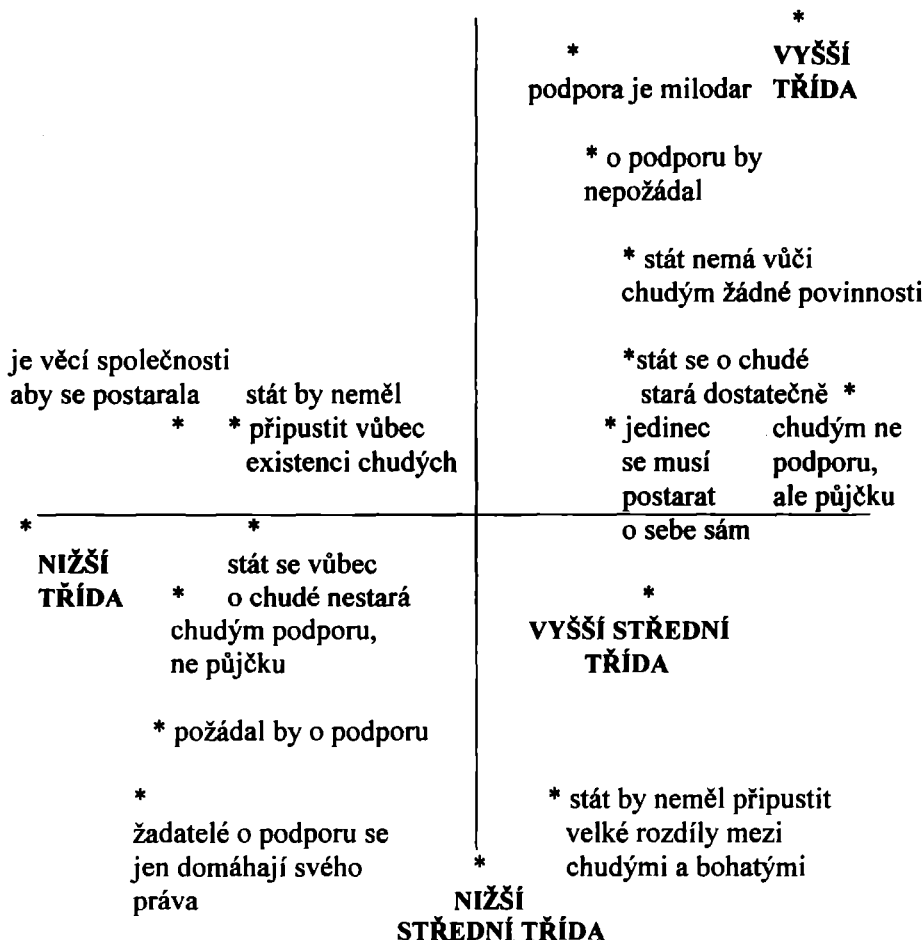
Pramen: Data z reprezentativního výzkumu ŠSS Masarykovy university Brno. Červen 1995.

f) Jak se má společnost o chudé starat?

Jak se tedy má společnost o chudé starat? I v tomto ohledu je společnost diferencována podle stejné logiky jako v předchozích případech.

OBSAH CHUDOBY

Graf č. 3: Jak se starat o chudé?
(Grafické zobrazení korespondenční analýzy)

Na jedné straně stojí ti, kdo se přiřazují statusově k „vyšší třídě“, popřípadě k „vyšší střední třídě“. Zde je patrný vliv meritokratické (zásluhové) koncepce distributivní spravedlnosti. Ve vyhocené podobě lze názor této sociální kategorie shrnout tak, že „chudí by se měli o sebe postarat především sami, protože stát vůči nim nemá de facto žádné povinnosti“. Konec konců, tak jak se dnes o ně stará, je dostatečné. Pokud by měl stát chudým vůbec pomáhat, pak raději půjčkami než nevratnou sociální podporou. Když by se dostal do rozpočtových potíží a neměl by na dosavadní výši půjček, měl by spíše snížit jejich výši či rozsah vyplácení než čerpat další zdroje dodatečnými daněmi. Nositelé tohoto

názoru by, dle svého vyjádření sami o podporu ani v případě nouze nežádali. Na druhé straně stojí ti, kdo se řadí k „nižší třídě“ či „nižší střední třídě“. Podle jejich opačného postoje je povinností státu postarat se, aby nebyly velké rozdíly mezi chudými a bohatými (nižší střední třída) či dokonce nepřipustit, aby ve společnosti vůbec byli chudí.⁷ Žádat o podporu neznámá podle nich nic jiného než domáhat se svého práva, neboť o chudé se má starat společnost. Chudí by měli dostávat nikoliv půjčky, ale nevratnou sociální podporu. Pokud by chyběly zdroje na udržení vyplácených sociálních podpor, je třeba spíše zvýšit daně než snižovat výši podpor. Tyto osoby by o podporu bez problému požádaly (jde přece o právo, nikoliv o milodar). Toto celkové stanovisko odpovídá zhruba koncepci rovnostářské distributivní spravedlnosti.

g) Má chudoba politickou dimenzi?

Postoj k chudobě, vlastní pocit chudoby spolu s hodnocením toho, kdo jsou chudí, jak se chudými stali a s hodnocením role a fungování sociálního státu, má své konsekvence. Existuje silná korelace mezi polárními postoji k těmto faktorům, mírou anomie a volebními preferencemi. Pociť chudoby, pocit anomie a volební preference se mohou stát bermudským trojúhelníkem volebního úspěchu nejedné politické strany. Lze to vyčíst i z následujícího grafu.

⁷ Stejně jako i jinde v textu vypovídáme o tendencích. Tento názor je mezi osobami řadícími se do nižší (respektive do nižší střední třídy) zastáván relativně častěji než mezi ostatními osobami. Neznámá to, že mezi těmi, kdo se řadí k nižší (nižší střední) třídě neexistují jiné postoje, ani, že tento postoj nezastávají někteří jedinci z jiných tříd.

OBSAH CHUDOBY

Graf č. 3: Chudoba a volební preference
(Grafické zobrazení korespondenční analýzy)

chudí jsou líni *				podpora je milodar *	vysoká anomie *
nízká anomie *		NIŽŠÍ STŘEDNÍ TŘÍDA		*	
	chudoba je přirozená *	snížit podpory *		* stát se o chudé vůbec nestará	SPR-RSČ *
ODS *				je to směla *	nespravedlnost společnosti *
	stát se stará dost			chudý	
	*	nepřipustit velké rozdíly		*	*
					nepřipustit existenci chudých *
	*			zvýšit daně *	KSČM *
VYŠŠÍ STŘEDNÍ TŘÍDA		*		KDU-ČSL	* NIŽŠÍ TŘÍDA
		bohatí		ČSSD	
*				stát se stará o chudé nedostatečně *	
ODA	žádat o podporu je právo				

Závěr:

Status chudoby získává určitý konkrétní obsah. Tak jak se mění samotná chudoba, mění se i konsensus o ní ve společnosti. Obraz chudoby a jejích „entitlements“ se začíná diferencovat dle stejné logiky jako stratifikační systém společnosti.

LITERATURA:

- Dahrendorf, R.: The Modern Social Conflict: An Eessay on the Politics of Liberty. Berkeley, University of California Press 1990.
- Goedhart, T., Halberstadt, V., Kapteyn, A., Van Praag, B.: The Poverty Line: Concept and Measurement. Journal of Human Resources, 1991, pp. 503–520.

- Halleröd, B.: Making Ends Meet: Perception of Poverty in Sweden. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 1995, 4, 174–189.
- Jencks, Ch.: *Rethinking Social Policy: Race, Poverty, and the Underclass*. New York, Harper Perennial 1993.
- Kepteyn, A., Kooreman, P., Willemse, R.: Some Methodological issues in the Implementation of Subjective Poverty Definitions. *Journal of Human Resources*, 1988, pp. 222–242.
- Konopásek, Z.: Tři sloupy a jeden pilf. In: *Mareš, P. (ed.): O chudobě v české a slovenské společnosti: Sborník z konference*. Brno, Masarykova univerzita 1995.
- Lewis, O.: *La Vida: Puerto Rican Family in the Culture of Poverty*. New York, Random House 1965.
- Mareš, P., Možný, I.: Status for the Poor. *Occasional Papers in European Studies* 7, Colchester, University of Essex 1995.
- Matějů, P., Vlachová, K.: Od rovnostářství k zásluhovosti. Česká republika mezi dvěma ideologemi distributivní spravedlnosti. *Sociologický časopis*, XXXI, 1995, č. 2, str. 215–239.
- Možný, I., Mareš, P.: *Institucionalizace chudoby v Čechách*. Praha, Výzkumné studie Nadace pro výzkum sociální transformace — START 1995.
- Možný, I.: *Proč tak snadno*. Praha, Slon 1991.
- Muffels, R., Kepteyn, A. I., Berghman, J.: *Poverty in the Netherlands*. Den Haag, Ministerie van Zaken en Werkgelegenheid 1990.
- Rabušic, L., Mareš, P.: Je česká společnost anomická? Rukopis.
- Řehák, J., Loučková, J.: Faktorová analýza v kontingenčních tabulkách: Linda A. *Sociologický časopis*, XX, 1984, č. 1, str. 174–193.
- Řehák, J., Loučková, J.: Komparační faktorová analýza profilů: Linda K. *Sociologický časopis*, XXI, 1985, č. 1, str. 176–204.
- Sahlins, M.: *Stone Age Economics*. London, Tavistock 1974.
- Sen, A.: *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*. Oxford, Clarendon Press 1981.
- Sen, A.: *A Sociological Approach to the Measurement of Poverty: A Replay to Peter Townsend*. *Oxford Economic Papers*, 37, 1985, pp. 669–676.
- Srole, L.: Anomie, Authoritarianism and Prejudice. *American Journal of Sociology*, 62, July 1956, pp. 63–67.
- Szelenyi, I.: Strategie a důsledky přechodu od redistributivní ke smíšené hospodářské soustavě. Přednáška v Sociologickém ústavu ČSAV a na katedře sociologie FF Masarykovy univerzity. Praha-Brno březen 1990.
- Townsend, P.: Deprivation. *Journal of Social Policy*, 16, 1987, No. 2.
- Tuček, M.: Porovnání chudoby a postojů k chudobě v České republice a v některých evropských zemích. In: *Mareš, P. (ed.): O chudobě v české a slovenské společnosti: Sborník z konference*. Brno, Masarykova univerzita 1995.
- Večerník, J.: Subjektivní indikátory a rozah chudoby v České republice: změny v období 1991–1994 a mezinárodní srovnání. In: *Mareš, P. (ed.): O chudobě v české a slovenské společnosti: Sborník z konference*. Brno, Masarykova univerzita 1995.
- Večerník, J.: Staré s nové ekonomické nerovnosti: případ českých zemí. *Sociologický časopis*, XXXI, 1995, č. 3, str. 321–334
- Walker, R.: Consensual Approaches to the Definition of Poverty: Towards an Alternative Methodology. *Journal of Social Policy*, 16, 1987, No. 2.

CONTENTS OF POVERTY

Neither in the Czech Republic, the creation of the system of social assistance and the problem of legitimacy of poverty can not be separated from each other. This legitimacy comes out as a product of consensus of society about the extent and character of poverty and about the entitlements of the poor. According to the measures of poverty used in the European Union, the extent of po-

OBSAH CHUDOBY

verty in the Czech society is not alarming (the level of the poor in the society is balancing between 2% and 4%). However, estimated number of the poor is in the public opinion relatively high and also, the public thinks that there is more poor people in the Czech Republic after 1989 than in the previous period. The level of subjective poverty in the Czech society is rather high as well. About 11% of people place themselves to the first two poorest categories (measured on 9 item poverty — wealth scale). It corresponds to a long-term trend of answering the question „Do you perceive your family as poor?“ in the public opinion polls. Subjective poverty line constructed from the results of survey according to respondents answers on „Minimum Income Question“ (the method of Leyden study) represents today 1,2 — 2,9 multiple of the legal subsistence income (depending on size and composition of the family). Then 16% of childless families, or 24% of families with one child are living under the subjective poverty line as well as 47% of families with 3 children and 45% of single mothers with 2 children. The high proportion of people whose incomes are lower than subjective poverty line can be found especially among elderly married couples (58%) and elderly persons living alone (87%). Images of the Czech public about the contents of poverty, about the reasons why people become poor, and if they deserve assistance of the society („deserving poor“ or „undeserving poor“) are differentiated as well as the opinions about the range of the state obligation to take care of the poor. This differentiation follows the line in the changes of social stratification of Czech society after 1989. People ranking themselves to higher social strata require more often the poor to take care of themselves. People who place themselves to lower social strata tend to demand higher participation of the state in the assistance to the poor. While the former group perceives the poor as „undeserving poor“, the latter one perceives them as „deserving poor“.

